

*Попович Л. В.,**аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
юридичного факультету**Національного університету біоресурсів та природокористування України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правового регулювання освітніх програм Європейського Союзу, визначенню основних цілей цих програм та окресленню основних принципів їхньої діяльності.

Ключові слова: правове регулювання, Європейський Союз, освітні програми Європейського Союзу, установчі договори Європейського Союзу, Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу.

Постановка проблеми. Освіта – це основа розвитку держави, запорука майбутнього України. Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України. Пришвидшення євроінтеграційних процесів відкриває нові можливості для українців. Це, зокрема, можливо завдяки різним освітнім програмам Європейського Союзу (далі – Європейський Союз, ЄС, Союз). На сьогодні Україна є активним учасником таких освітніх програм, як “Tempus” та “Erasmus +”.

З огляду на вищевикладене особливої актуальності набуває дослідження правового регулювання освітніх програм Європейського Союзу як одного з інструментів удосконалення правового регулювання освіти в Україні.

Метою статті є дослідження правового регулювання освітніх програм Союзу через аналіз правової бази Європейського Союзу, яка забезпечує функціонування освітніх програм у Співдружності й визначення основних цілей таких освітніх програм.

Питанням дослідження правового регулювання підготовки фахівців на ринку праці займалися такі науковці, як І.Ф. Грибіненко, М.В. Гаєвець, К.М. Куркова, А.Д. Руснак, О.П. Світличний, І.М. Тимош, Д.К. Черкашин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейський Союз визнає, що освіта та професійне навчання є життєво важливими для розвитку сучасного суспільства й економіки. Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці між усіма країнами в цьому напрямі, а також обміну знаннями між ними. Забезпечення належного рівня освіти є одним із пріоритетних напрямів Європейського Союзу.

Інституції ЄС відіграють допоміжну роль в освітніх процесах, у ЄС відповідальними за освіту є держави-члени, але при цьому Маастрихський договір формально вніс освіту й молодіжні програми до нових сфер повноважень ЄС. Згідно з Лісабонським договором, Союзу належить компетенція здійснювати діяльність, спрямовану на підтримку, координацію або доповнення дій держав членів у сфері освіти та професійного навчання [1].

Відповідно до ст. 165 Консолідованої версії Договору «Про європейський союз» і Договору «Про функціонування Європейського Союзу», Союз сприяє розвитку якості освіти, заохочуючи співпрацю між державами-членами та, якщо

необхідно, підтримуючи й доповнюючи їхні дії, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання та організацію освітніх систем, а також їхню культурне й мовне розмаїття. Ураховуючи особливу природу спорту, його структури, основані на добровільній діяльності, соціальну та освітню функцію спорту, Союз сприяє популяризації питань європейського спорту [2].

У галузі освіти Союз спрямовує свою діяльність на таке: розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через викладання та поширення мов держав-членів; заохочення мобільності студентів і викладачів, заохочуючи академічне визнання дипломів і строків навчання; підтримку співпраці навчальних закладів; розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для освітніх систем держав-членів; заохочення розвитку обміну молоддю й фахівцями із соціоосвітніх питань і заохочення участі молоді в демократичному житті Європи; заохочення розвитку дистанційного навчання; розвиток європейського виміру у спорті, сприяючи чесним і відкритим змаганням, співпраці спортивних організацій та захищаючи фізичну й моральну доброчесність спортсменів і спортсменок, особливо молодих. Союз і держави-члени заохочують співпрацю у сфері освіти та спорту з третіми країнами й компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

Для того щоб сприяти досягненню цілей, зазначених в ст. 165, Європейський Парламент і Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій із Економічно-соціальним комітетом і Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком будь-якої гармонізації законів і підзаконних актів держав-членів – Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації [2].

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено й ухвалено Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи. Цю Конвенцію підписали 43 країни (серед них й Україна), більшість із яких сформулювали згодом принципи Болонської декларації. Лісабонська конвенція декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і має на меті створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями й здобутками національних систем освіти і науки, зможе бути мобільною на європейському ринку праці [3].

25 травня 1998 р. міністри освіти Франції, Італії, Великої Британії та Німеччини підписали Сорбонську декларацію «Про гармонізацію європейської системи вищої освіти», завдання якої – створення відкритого європейського простору вищої освіти, що має стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку освітніх послуг [4].

Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи накопичення і трансферу кредитів (ECTS), міжнародне визнання бакалавра фахівцем із вищою освітою, що надає особі кваліфікацію і право продовжувати навчання за програмами магістра. Реформа у сфері освіти є запорукою успішного переходу до економіки,

що ґрунтується на знаннях, і суспільства, зосередженого на розвитку людських ресурсів, до економічної конкурентоспроможності й соціально-політичної стабільності. ЄС визначив три основних напрями структурного реформування національних систем вищої освіти: навчальні програми, управління, фінансування. Реформи в цих напрямках дуже подібні до тих, що запроваджуються в Україні після її приєднання до Болонського процесу в 2005 р. У межах програм зовнішньої допомоги Європейська Комісія здійснює низку заходів у сфері освіти, які доповнюють внутрішні програми ЄС і мають на меті таке: надання підтримки країнам-партнерам у сфері реформування систем вищої освіти; популяризація спільних цінностей і більш глибоке порозуміння між людьми та культурами; сприяння розвитку Європейського Союзу як світового центру вдосконалення освіти й підготовки, що сприятиме процвітанню Європи та економічному зростанню; поліпшення якості послуг і людських ресурсів у ЄС через спільне навчання й обмін досвідом. Особлива увага приділяється саме системі вищої освіти, яка відіграє ключову роль у житті сучасного суспільства, сприяючи соціальному, культурному та економічному розвитку, популяризації загальноєвропейських етичних і культурних цінностей і підготовці лідерів майбутнього. Європейська Комісія впроваджує низку міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти.

Першою освітньою програмою обміну в ЄС була програма "Comett", яка створювалась з метою створення зв'язків між промисловістю та університетами. Програма "Comett" була створена Рішенням Ради ЄС від 24 липня 1986 року № 86/365/ЕЕС «Про прийняття програми про співпрацю між університетами та підприємствами щодо навчання в галузі технології (Comett)». Відповідно до рішення програма мала складатися з двох етапів: 1) підготовчий етап 1986 рік; 2) експлуатаційний етап 1987 – 1989 роки. Фактично програма існувала у період з 1987 р. до 1995 роки [5].

Першою програмою ЄС щодо сприяння освітньому обміну та співпраці між освітніми установами всередині ЄС і поза його межами була програма "Tempus" (Trans-European Mobility Programme for University Studies), яка була прийнята Рішенням Ради ЄС «Про створення транс-європейської схеми мобільності для університетських досліджень (Tempus)» від 07 травня 1990 р. № 90/233/ЕЕС. Програма була запроваджена в межах допомоги, що надавалася ЄС країнам, які звільнилися з-під тиску радянської влади для максимально збалансованої співпраці й удосконалення систем вищої освіти в країнах-партнерах ЄС, охоплює сьогодні 27 країн на Західних Балканах, у Східній Європі, Центральній Азії, Північній Африці й на Близькому Сході. Програма Tempus фінансує міжуніверситетську співпрацю в таких сферах, як розробка навчальних програм, управління університетами, взаємодія науковців і громадянського суспільства, партнерство освіти й бізнесу, а також структурні реформи в системі вищої освіти. Програма Tempus сприяє налагодженню й зміцненню співпраці у сфері вищої освіти між країнами-членами ЄС та країнами-партнерами. В основу програми покладено усвідомлення важливої ролі вищих навчальних закладів у процесі соціального, економічного й культурного розвитку. Саме вони є джерелами спеціальних знань, людських ресурсів і центрами підготовки нової генерації політичних лідерів [6].

Програма Tempus є найбільш тривалою, її реалізація почалася в 1990 р. і відбувається поетапно:

1) Tempus I (1990–1994) запроваджений Рішенням Ради ЄС «Про створення транс-європейської схеми мобільності для університетських досліджень (Tempus)» від 07 травня 1990 р. № 90/233/ЕЕС [6];

2) Tempus II (1994–1998) запроваджений Рішенням Ради ЄС «Про прийняття другої фази транс-європейської схеми співробітництва в галузі вищої освіти (Tempus II) (1994–1998)» від 29 квітня 1993 р. № 93/246/ЕЕС [7];

3) Tempus II bis (1998–2000) запроваджений Рішенням Ради ЄС «Про продовження дії Рішення Ради ЄС від 29 квітня 1993 року № 93/246/ЕЕС» від 21 листопада 1996 р. № 96/663/ЕЕС [8];

4) Tempus III (2000–2006) запроваджений Рішенням Ради ЄС «Пропозиція до рішення Ради про внесення поправок до Рішення 1999/311/ЕЕС про запровадження третьої фази транс-європейської схеми співпраці в галузі вищої освіти (Tempus III) (2000–2006)» від 29 квітня 1999 р. № 1999/311/ЕЕС [9];

5) Tempus IV (2007–2013) є складовою загальних стратегій ЄС [10].

До 2009 р. програма Tempus координувалася Директоратами Європейської Комісії з питань освіти й культури, розширення та зовнішньої допомоги. Починаючи з другого конкурсу четвертого етапу програми Tempus, цю функцію здійснює Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури, яке має мандат від Європейської Комісії на управління та координацію проектів програми.

За принципом Tempus з'явилася низка невеликих програм, побудованих навколо мобільності вчених стосовно ЄС. Вони включали програми ALFA/ALBAN і співпрацю з латиноамериканськими університетами, Asia-Link тощо. Деякі з них були створені як засіб допомоги з метою розвитку.

Україна приєдналася до програми Tempus у 1993 р. На той час програма була націлена на вдосконалення управління вищими навчальними закладами, розробку навчальних програм і підвищення кваліфікації викладачів, особливо таких дисциплін, як економіка, сучасні європейські мови, суспільні науки, європейські студії і право. На третьому етапі програми Tempus (2000–2006) відбувся перехід до нових пріоритетів і нової предметної сфери. Участь України у програмі Tempus III припала на період її приєднання до Болонського процесу й уходження до Європейського простору вищої освіти, що, відповідно, позначалося на цілеспрямованості проектів. До пріоритетних напрямів, крім економіки та бізнес-менеджменту, було включено сільське господарство, інформаційно-комунікаційні технології й екологію. Починаючи з 2000 р., до проектів Tempus, крім університетів і вищих навчальних закладів, долучаються інші партнери – підприємства, неурядові організації, органи влади. Пріоритети й напрями реалізації програми Tempus IV в Україні пов'язані насамперед із розвитком Болонського процесу.

Спільним рішенням Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про створення програми для підвищення якості вищої освіти і сприяння міжкультурному взаєморозумінню через співпрацю з третіми країнами (Erasmus Mundus) (2004 по 2008)» від 05 грудня 2003 р. № 2317/2003/ЕС було запущено програму Erasmus Mundus, проект зі створення осередків центрів високої якості освіти по всьому світу, програма залучення найкращих студентів з усього світу до Європи і створення можливості партнерства між європейськими університетами й тими, які перебувають за межами Союзу. У програмі була сильна підтримка як з боку Ради міністрів, так і від Європейського парламенту. Програма Erasmus Mundus – це програма співпраці та мобільності у сфері вищої освіти, спрямована на розвиток Європейського Союзу як всесвітнього центру досконалості освітнього процесу, розвиток партнерства між вищими навчальними закладами Європи і третіх країн та зміцнення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських магістерських і докторських програм. Перший етап Erasmus Mundus завершився у 2008 р. [11].

Спільним рішенням Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про розробку програми Еразмус Erasmus Mundus на 2009–2013 роки для підвищення якості вищої освіти та розвиток міжкультурного порозуміння через співпрацю з третіми країнами» від 16 грудня 2008 р. № 1298/2008/ЕС програму продовжено до 2013 р.

Усі заходи, передбачені програмою Erasmus Mundus II на період 2009–2013 рр., здійснювалися Виконавчим агентством з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) під керівництвом Генерального директорату Європейської Комісії з питань освіти та культури (Directorates-General of Education and Culture) і Бюро співпраці EuropeAid (Генеральний директорат Європейської Комісії з питань зовнішньої допомоги (Directorates-General AIDCO)).

Другий етап програми Erasmus Mundus мав три компоненти (напрями). Компонент 1: Спільні курси і програми Erasmus Mundus: спільні, розроблені за участю консорціуму університетів, магістерські й докторські програми; стипендії для тих студентів, які обирають ці програми; стипендії для підготовки та викладання спільних програм і проведення досліджень у межах навчання. Компонент 2: Партнерство Erasmus Mundus: налагодження партнерства між університетами ЄС і третіх країн з метою обміну студентами (бакалаврський, магістерський, докторський рівні) та науково-педагогічними кадрами; стипендії для студентів, викладачів, науковців із європейських вищих навчальних закладів і третіх країн. За цим компонентом програми з конкретною метою утворюється партнерство між європейськими університетами й вищими навчальними закладами третьої країни або групи країн. Компонент 3: Проекти з пропагування освіти взагалі та міжнародної співпраці в освіті зокрема. В епоху економіки знань додана вартість і економічне зростання досягаються за рахунок освіти й інновацій. Відповідно, університети перетворюються на центри, де акумулюються знання та народжуються інновації. Проекти в межах зазначеного компонента спрямовані на підвищення привабливості вищої освіти в ЄС, її пропагування в третіх країнах, посилення міжкультурної співпраці, поширення й поглиблення міжкультурного діалогу [12].

У конкурсі на 2010–2011 навчальний рік у межах курсів Erasmus Mundus 28 українських стипендіатів рекомендовано для надання фінансування. Загалом, починаючи з 2004 р., гранти на навчання за магістерськими курсами Еразмус Мундус отримали 158 українських студентів і на викладання – 35 науковців з України.

Спільним Рішенням Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1288/2013 від 11 грудня 2013 р. запроваджено програму «Erasmus +: програма союз освіти, професійної підготовки, молоді та спорту». Програма Erasmus + діє на період з 01 січня 2014 р. до 31 грудня 2020 р. [13].

Програма Erasmus+ спирається на досягнення більше ніж 25 років функціонування європейських програм у галузі освіти, професійної підготовки та молоді, що охоплює простір як усередині Європи, так і поза її межами.

Erasmus + направлена на вихід за межі попередніх програм шляхом заохочення взаємодії та взаємозбагачення в різних галузях освіти, професійної підготовки, усунення штучних кордонів між різними діями, упровадження нових ідей, залучення нових учасників зі світу праці та громадянського суспільства і стимулювання нових форм співробітництва. Основна мета Еразм + – стати більш ефективним інструментом для вирішення реальних потреб з погляду розвитку людського капіталу в Європі та за її межами.

Однією з цілей програми Erasmus+ є просування європейських цінностей відповідно до ст. 2 Договору про Європейський Союз.

Планується, що результати дії Програми Erasmus + матимуть суттєве значення для Стратегії «Європа 2020» (Europe 2020), у тому числі заголовок освіти TARGET2; стратегічних рамок для європейської співпраці в галузі освіти та професійної підготовки (ET 2020); сталою розвитку країн-партнерів у галузі вищої освіти; оновлення бази європейського співробітництва у молодіжній сфері (2010–2018).

Висновки. Освіта є пріоритетним напрямом для урядів усіх країн-членів ЄС, утім системи освіти в цих країнах різняться. На європейському рівні освіта не регулюється «єдиною європейською політикою», відповідальність за зміст і організацію навчального процесу несуть самі країни-члени ЄС. Європейська Комісія відіграє лише допоміжну роль у наданні освіти загальноєвропейського масштабу, сприянні підвищенню якості освіти й розвитку системи безперервного навчання. Освітні програми ЄС спрямовані переважно на запровадження співпраці та мобільності у сфері вищої освіти, становлення Європейського Союзу як усесвітнього центру досконалості освітнього процесу, розвиток партнерства між вищими навчальними закладами Європи і третіх країн і зміцнення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських магістерських і докторських програм.

Література:

1. Европейский Союз: факты и комментарии. Издатель: Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт Европы РАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.edc-aes.ru/ru/union>.
2. Консолідована версія Договору «Про європейський союз» та Договору «Про функціонування європейського союзу» // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2010 UA. – № С 83/121. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
3. Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій : Конвенція про визнання кваліфікацій. – 1997. – ETS № 165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ubs.gov.ua/files/1397_files_1/Ukrainian.pdf.
4. Сорбонська декларація «Про гармонізацію європейської системи вищої» : Конвенція про визнання кваліфікацій. – 1997. – ETS № 165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ubs.gov.ua>.
5. Adopting the programme on cooperation between universities and enterprises regarding training in the field of technology (Comett) : Council Decision of 24 July 1986 № 86/365/EEC : Official Journal. – 1986. – L 222. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
6. Establishing a trans-European mobility scheme for university studies (Tempus): Council Decision of 7 May 1990 № 90/233/EEC: Official Journal. – 1990. – L 131 P. 0021 – 0026. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
7. Adopting the second phase of the trans-European cooperation scheme for higher education (Tempus II): Council Decision of 29 April 1993 (1994 to 1998) № 93/246/EEC : Official Journal. – 1993. – L 112, P. 0034 – 0039. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
8. Amending Decision 93/246/EEC adopting the second phase of the trans-European cooperation scheme for higher education (Tempus II) (1994 to 1998): Council Decision of 21 November 1996 № 96/663/EC : Official Journal. – 1996. – L 306 P. 0036 – 0039. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
9. Proposal for a Council Decision amending Decision 1999/311/EC adopting the third phase of the trans-European cooperation scheme for higher education (Tempus III) (2000-2006) (2002/C 151 E/03) COM(2002) 47 final – 2002/0037(CNS) (Submitted by the Commission on 11 February 2002): Official Journal of the European Communities. – 2002. – С. 151 E/118. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

10. Tempus IV – Reform of higher education through international university cooperation (2008/C 31/11): Call for proposals – DG EAC/04/08: Official Journal of the European Union. – 2008. – С. 31/14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
11. Establishing a programme for the enhancement of quality in higher education and the promotion of intercultural understanding through cooperation with third countries (Erasmus Mundus) (2004 to 2008): Decision of the European Parliament and of the Council of 5 December 2003 № 2317/2003/EC: Official Journal. – 2003. – L 345 0001 – 0008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
12. Establishing the Erasmus Mundus 2009–2013 action programme for the enhancement of quality in higher education and the promotion of intercultural understanding through cooperation with third countries: Decision of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 № 1298/2008/ec: Official Journal of the European Union. – 2008. – L 340/83 0008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.
13. Establishing ‘Erasmus+’: the Union programme for education, training, youth and sport and repealing: Decisions of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 № 1719/2006/EC, № 1720/2006/EC and № 1298/2008/EC Regulation (EU) № 1288/2013: Official Journal of the European Union. – 2013. – L 347/50. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

Попович Л. В. Правовое регулирование образовательных программ Европейского Союза

Аннотация. Статья посвящена исследованию правового регулирования образовательных программ Европейского Союза, определению основных целей данных программ и обозначению основных принципов их деятельности.

Ключевые слова: правовое регулирование, Европейский Союз, образовательные программы Европейского Союза, учредительные договора Европейского Союза, Европейский парламент, Совет Европейского Союза.

Popovych L. Legal regulation of educational programs of the European Union

Summary. The article examine the legal regulation of educational programs of the European Union. Identification of the main objectives of these programs and delineate the basic principles of their activities.

Key words: legal regulation, the European Union, educational programs of EU founding treaties of the EU, the European Parliament, the Council of the EU.